

ВІДГУК

опонента, кандидата психологічних наук, доцента,
доцента кафедри психології Університету Григорія Сковороди в Переяславі
Ніколаєва Леоніда Олеговича

на дисертаційне дослідження Павленко Марини Сергіївни на тему:
«Психологічні особливості запобігання мобінгу серед учнів середніх класів»,
подане на здобуття ступеня доктора
філософії за спеціальністю 053 Психологія

Вивчення поданих матеріалів дисертації та анотації Павленко Марини Сергіївни, а також ознайомлення з науковими публікаціями за результатами наукових розвідок за обраною темою, дає підстави стверджувати, що дисертанткою проведено ґрунтовний науковий аналіз обраної теми, виявлено новизну опрацьованих питань, сформульовано наукові положення, узагальнення та висновки, що виносяться на захист. Можна зазначити, що дисертантка досягнула поставлених перед собою цілей. Загальний попередній висновок підтверджується за основними параметрами, які висуваються до дисертацій означеної наукової спеціальності.

1. Актуальність теми дослідження та її зв'язок з науково-дослідними темами.

У сучасних умовах, з урахуванням зовнішніх викликів, таких як війна та інші небезпечні ситуації, створення безпечного освітнього середовища стає особливо важливим завданням. Дослідження теми психологічних особливостей запобігання мобінгу серед учнів середніх класів має велике соціальне та психологічне значення, адже стає все поширенішим явищем серед дітей та підлітків, може мати серйозні наслідки для фізичного і психічного здоров'я, а також негативний вплив на їхню академічну та соціальну адаптацію.

Відтак, вирішення завдань щодо визначення психологічних особливостей профілактики мобінгу серед учнів середніх класів окреслюється, як об'єктивна проблема, дослідження якої може допомогти визначити психологічні аспекти формування моделей поведінки у ситуації цькування, а також створити передумови для розробки ефективних просвітницько-профілактичних програм, практичних рекомендацій для вчителів, батьків та адміністрації шкіл щодо запобігання та ефективного управління ситуаціями мобінгу.

В результаті дослідження М. Павленко були сформульовані та обґрунтовані теоретичні та практичні положення: особистісні, виховні, соціальні та поведінкові чинники, що спричиняють мобінг; розглянуто

диференціацію явища мобінгу; проведений аналіз результатів дослідно-експериментальної роботи, спрямованої на вивчення факторів, що є ключовими при виникненні мобінгу у освітньому середовищі; розроблена програма психологічної профілактики мобінгу та обґрунтовані психологічні особливості його запобігання; проведено узагальнення досвіду європейських країн щодо напрямків, форм і методів профілактичної роботи.

Результати дослідження можуть сприяти створенню освітнього середовища, де діти і підлітки будуть відчувати себе захищеними та підтриманими, що сприятиме їхньому успішному розвитку.

Теоретичний аналіз наукових джерел (183 найменування, з них 49 – іноземними мовами) дав змогу Павленко М. С. дійти висновку про недостатній рівень дослідження, серед вітчизняних науковців, психологічних особливостей індивідуальної та групової профілактичної роботи у ситуації мобінгу.

Усі ці аспекти підкреслюють актуальність теми для подальших досліджень та розробки педагогічних та психологічних методик і програм профілактики мобінгу та формування здорових міжособистісних стосунків серед учнів. Автору вдалося в цілому знайти раціональну структуру дослідження. Структура пов'язана з метою, об'єктом, предметом, та завданнями, що були поставлені здобувачем.

2. Зв'язок роботи з науковими програмами, планами, темами.

Дисертаційна робота Павленко М.С виконана відповідно до плану науково-дослідницької роботи кафедри психології та педагогіки Хмельницького національного університету. Тему дисертаційного дослідження затверджено вченою радою Хмельницького національного університету (протокол № 5 від 26.10.2017 року) та узгоджено у бюро Міжвідомчої ради з координації досліджень у галузі освіти, педагогіки і психології НАПН України (протокол № 1 від 28.01.2020 року).

3. Найбільш суттєві наукові результати, що містяться в дисертації.

Дисертаційна робота М. Павленко є систематичним і послідовним дослідженням, що докладно розглядає різні підходи до визначення поняття «мобінгу», описує теоретичне обґрунтування та проведення емпіричного дослідження характеристик мобінгу серед учнів середньої школи.

Основні результати дослідження М. Павленко викладені в трьох розділах дисертації. У першому розділі «*Теоретико-методологічні підходи до визначення феномену мобінгу*» здійснено дослідження теоретико-методологічних аспектів феномену, проведено аналіз теоретичних підходів до визначення та розуміння явища мобінгу у психологічній літературі

вітчизняними та зарубіжними дослідниками; здійснено огляд психологічних аспектів мобінгу, включаючи основні ознаки та характеристики, поведінкові прояви у взаємодії між учнями середніх класів.

Описано можливі причини виникнення та його наслідки для всіх учасників шкільного цькування, проаналізовано види та структуру мобінгу серед учнів середніх класів. Зазначено результати дослідження міжнародного досвіду впровадження програм психологічної профілактики мобінгу серед школярів, що може бути корисним для розробки програм та стратегій запобігання мобінгу в освітніх закладах. Даний розділ дослідження створює теоретичну базу для подальшого розуміння та аналізу явища мобінгу, надаючи важливі концептуальні та психологічні відомості, необхідні для розробки ефективних програм запобігання та інтервенції.

Другий розділ *«Емпіричне дослідження мобінгу серед учнів середніх класів»* присвячений опису організації, методів та отриманих результатів із зазначенням числових показників, статистичних даних констатувального етапу експериментального дослідження мобінгу та виявлені кореляційні взаємозв'язки між показниками стилю реагування у конфліктних ситуаціях та показниками тривожності. Узагальнено систему заходів психологічної профілактики мобінгу у середній школі та визначено головні аспекти на яких вона може ґрунтуватись: на принципах єдності, системності та включати як управлінські і просвітницькі аспекти, які впроваджуватимуться через створення фокус-групи; аналіз ситуації в закладі освіти; розробку правил поведінки та алгоритмів дій; плану заходів з запобігання мобінгу; здійснення моніторингу і безпечності закладу освіти; впровадження просвітницьких заходів та навчання; залучення учнів та громадськості; аналізі матеріальних ресурсів закладу; формуванні нормативно-правової бази.

Значною науковою новизною визначається третій розділ *«Програма психологічної профілактики мобінгу серед учнів п'ятих класів»*. Подається аналіз результатів психопрофілактичної роботи, проведеної в експериментальних групах, який включає в себе оцінку ефективності заходів та їх вплив на поширеність мобінгу серед учнів. Констатовано результати формульовального етапу дослідження, які вказують на залежність розвитку схильності до проявів мобінгу серед учнів від рівня розвитку самооцінки, наявності тривожності та агресії, стратегій розв'язання конфліктів та внутрішньогрупової динаміки. Результати наукової роботи вказують на ряд психологічних особливостей, які важливо враховувати при розробці стратегій профілактики мобінгу. Описуються конкретні заходи, методики та стратегії, спрямовані на запобігання та виявлення випадків у середній школі.

Відзначається практичне значення результатів дисертації, які можуть бути використані педагогічними працівниками та батьками у вигляді методичних рекомендацій, які зроблено на основі проведеного дослідження з метою надання психологічної допомоги дітям, які стали учасниками мобінгу.

У межах формувального експерименту логічно простежується зв'язок теоретичних ідей зі способами їх практичної реалізації у контексті дослідження. За результатами формувального експерименту відзначаються істотні зміни, що спостерігалися у підвищенні самооцінки, зниженні рівня тривожності та агресії, розширення арсеналу позитивних стратегій розв'язання конфліктів та позитивні зміни внутрішньогрупової динаміки.

Матеріали дослідження також можуть служити основою для подальших досліджень у цій області.

4. Дискусійні положення та зауваження до змісту дисертації.

Позитивно оцінюючи рецензовану дисертацію, важливо привернути увагу до окремих аспектів, що потребують уточнення, пояснення, корекції, а саме:

1. Робота могла б мати ґрунтовнішу теоретичну основу, якби авторка детальніше та ширше розкрила та представила порівняння зарубіжного досвіду профілактики мобінгу у освітньому середовищі з вітчизняним досвідом та оформила матеріали у вигляді порівняльної таблиці.

2. Важливо було б надати повний зміст програми профілактики мобінгу серед учнів середніх класів, що могло підтвердити ефективність програми.

3. Важливо зазначити потребу в більш ретельному описі методології дослідження, особливу увагу приділивши обґрунтуванню вибору конкретних методик та їхньої адаптації до контексту дослідження.

4. У загальних висновках дисертаційної роботи відсутні кількісні співвідношення.

Разом з тим слід сказати, що зазначені зауваження істотно не впливають на зміст дисертаційної роботи і не знижують її наукову новизну та практичну цінність.

5. Відсутність порушень академічної доброчесності.

Дисертація є самостійним науковим дослідженням, в якій відображені власні ідеї і напрацювання автора, що дозволило вирішити поставлені у роботі завдання. Робота містить теоретичні положення і висновки, сформульовані дисертантом особисто. Використані в науковому дослідженні ідеї і положення науковців мають відповідне посилення і використані з метою підкріплення ідей автора. Аналіз наукових публікацій та дисертації М. Павленко, дають можливість стверджувати, що вони не містять порушень академічної доброчесності.

6. Повнота висвітлення результатів в опублікованих працях.

Основні положення дисертаційного дослідження М. С. Павленко відображені у 14 наукових працях, із них 6 наукових статей (2 – у співавторстві) – у фахових виданнях України у галузі психології, 8 публікацій – у матеріалах наукових конференцій.

7 Загальний висновок.

На основі викладеного вище, можна зробити висновок, що дисертація Павленко Марини Сергіївни «Психологічні особливості запобігання мобінгу серед учнів середніх класів» є самостійною та завершеною науковою роботою, виконаю особисто дисертанткою у вигляді кваліфікаційної наукової праці на правах рукопису. Наукова робота містить науково обґрунтовані теоретичні та практичні результати, характеризується єдністю змісту та свідчить про особистий внесок автора.

Дисертація на тему «Психологічні особливості запобігання мобінгу серед учнів середніх класів» заслуговує на позитивну оцінку, відповідає вимогам наказу МОН України № 40 від 12.01.2017 р. «Про затвердження Вимог до оформлення дисертації» (зі змінами) та «Порядку присудження ступеня доктора філософії та скасування рішення разової спеціалізованої вченої ради закладу вищої освіти, наукової установи про присудження ступеня доктора філософії», затвердженого Постановою Кабінету Міністрів України № 44 від 12 січня 2022, а її автор, Павленко Марина Сергіївна, заслуговує присудження йому ступеня доктора філософії за спеціальністю 053 «Психологія».

Опонент:

кандидат психологічних наук, доцент,
доцент кафедри психології

Університету Григорія Сковороди в Переяславі Леонід НІКОЛАЄВ

Підпис Л.О. Ніколаєва засвідчую:

начальник відділу кадрів

Університету Григорія Сковороди в Переяславі Людмила ПОГРЕБНА

ПІДПИС
Засвідчую:
Нач. В.

